

**A HAZÁÉRT
1914–1918
(Gondolatok egy reprint kiadvány közreadása kapcsán)**

*"Ím itt a szenvedés belül,
ám ott kívül a magyarázat."
(József Attila: Észmélet)*

Nem tudhatjuk pontosan, hogy miért érdeklődik az ember a múlt iránt. Tény azonban, hogy ennek az érdeklődésnek végtelen könyvtára van a világon. Nekem, az értékekkel, katonahősökkel, neveléstudománnyal, valamint katonai antropológiával foglalkozó tanárnak egyszerre jelentett megrázó és felemelő élményt kézbe venni a Magyar Hadviselt Zsidók Aranyalbuma¹ című reprint kötetet. Az első világháború centenáriuma alkalmából a Zrínyi Kiadó által gondozásában megjelent könyv egyébként az 1940-ben közreadott eredeti kiadvány hasonmása, amelynek borítóját a zsidó hősök dekoratív síremlék-jelvénye díszíti.

A történelem során megvívott háborúk az emberi szenvedéstörténet nagy fejezetei. Úgy vélem – egyetértve Eric Weil gondolatával –, hogy a történelem csak a töprengő lény: az ember számára mutatkozik meg a maga teljességében. Ezért is kell sokoldalú reflexiókkal közelednünk a megérteni kívánt tartalmakhoz. A téma olyan természetű, hogy kerülnünk kell minden logikai-fogalmi bűvészkedést, mert az emlékkötet drámaisága egyébként sem szorul erre.

Az eredeti kötetnek megjelenésekor legalább három járulékos jelentése volt: *egyrészt* jelezte a kényszereknek azt a mezejét, amit a magyar zsidók érzekeltek a harmincas-negyvenes évek felfokozottan feszült politikai légkörében. Jelezte *másrészt* – mintegy igazolásként – a világháborút követő forradalmakban a zsidó embereknek Szamuely vörösterrorja elleni fegyvertényeit, a nemzeti hadsereg melletti kiállását, a megmaradásért való küzdelmét. És jelezte *végezetül* az első világháborúval szembeni paradoxont: azt, hogy a zsidó férfiak a második világháborúban, már tényleges katonai szolgálatot sem nem viselhettek, hogy csupán egy útjuk volt: az, amely a munkaszolgálaton keresztül a megsemmisítő táborokba vezetett...

Úgy gondolom, az emlékezetnek, mindig kulturális emlékezetnek kell lennie, különösen akkor, amikor hősiezen helytállt magyar katonákra emlékezünk. Igen, magyar katonákra emlékezünk, mert a nemzethez való tartozásban a történelmi helyzetek is döntenek. És az első nagy világégés ilyen történelmi helyzet volt a zsidó emberek számára is. Hozzáteszem, hogy a katona az katona, mert a háború csataterain az ellenséges katonák egyébként sem érdeklődnek egymás népcsoportja vagy vallási hovatartozása iránt, amikor tüzet nyitnak, vagy bombázzák a másik állásait.

¹ Magyar Hadviselt Zsidók Aranyalbuma (Az 1914-1918-as világháború emlékére) Zrínyi Kiadó, 2013. (A kötet, az 1940-ben megjelent eredeti kiadvány hasonmása. A külön nem jelölt nevek, adatok, idézetek e kötetből valók.)

A félelmet keltő tényezők közül nem véletlen, hogy a háború az első helyen áll, mint a szörnyűségek rémületkeltő alakzata, az emberi szenvedéstörténet része. Ferenczi Sándor vélelmzése szerint a 20. század egyik sajátossága, hogy az embert valamiképpen úgyis megsemmisítették; ez pedig mintegy a tudatba emelte az erőszakos halál képzetét. Nem biztos, hogy azoknak, akiknek a háborúkat sikerült végigharcolniuk, végigrabolniuk vagy éppen végigkereskedniük – jól érezték magukat benne. Azok azonban biztosan nem érezték jól magukat, akik végigrettegték, végiggyógyították, végigtemették, végigimádkozták. Ez utóbbi tekintetében idézzünk a Tolnai Lexikon világháborús leírásából: „... *A galíciai zsidóknál senki jobban nem óhajtja az orosz seregek vesztét. Jól tudják ők, hogy milyen sors várna rájuk, ha az orosz zsarnokság és felekezeti elvakultság járma alá kerülnének. Galícia valamennyi helységében bőjtöltek a vallásos zsidók és naponta fohászkodtak istenhez, hogy segítse győzelemre az osztrák-magyar és német fegyvereket. Ezek a vallásos zsidók ellensúlyozták az orosz pénzen megvett kémekek alávaló aknamunkáját, s egyéb tekintetben is kezére jártak vitéz hadseregünknek.*”² (Az idézetben, az "egyéb tekintetben is" megfogalmazás a tűzvonalban való sebesültszállítást, sebesültek kötözését, betegápolást, víz és élelmiszerosztást stb. jelentett.)

Jelentős hatással a viselkedések értékelésére, hogy fél évezreddel vagyunk a humanizmus és a reneszánsz után, és ma nemzetközi- és emberjogi feltételek között tevékenykedik a katona. Megjegyezzük azonban, hogy a nemzetközi jog sem akkor nem állta, sem napjainkban nem állja útját a háborúknak, és a háborúk borzalmainak, mert az élethalálharc pillanataiban a világ a küzdők számára nem létezik, miként a kultúra is elvesíti humán információ tartalmát. Ezt jelzik a szétbombázott kórházak, iskolák, templomok, temetők... Az ember viszonyaival együtt küzd. A háborút – az akkori felfogás szerint – a társadalom "egységteremtőjének" tartották. Az első világháborúban még nem volt meg az azonosságnak az a misztikuma, ami később a nürnbergi pártnapokat jellemezte.

A világháború formáinak *látszólagos* 19. századi klasszicizmusa mellett, már az első világháború és következményei sem igazságokról szóltak. De ettől a katonahősök, hősök maradnak...

A Nagy Háború katonadorvosai

"Egyik kézzel védjétek a haza becsületét, a másik kézzel ápoljátok a sebesülteket. Azok pedig, kiknek koruk, vagy testalkatuk nem engedi meg, hogy hadba vonuljanak, jelentkezzenek betegápolásra és orvosi segédszolgálatra. A ti kötelességetek, hogy a betegeket, sebesülteket ápoljátok és így szolgáljátok a királyt, a hazát, az emberiséget" – mondta a háború kitörésének pillanatában az orvosi kar dékánja, Grósz Emil Budapesten, augusztus 1-jén.

Idézzük fel az eskü egy részletét: „... *a betegek és sebesültek szolgálatára minden alkalommal, békében vagy háborúban, nappal vagy éjjel, egyenlő szeretettel és odaadással magamat feláldozom, e mellett sem veszélyt, sem ragályt nem kerülök*”.³ Nos, a kötetben olvasható életrajzok alapján a honvédorvosok, a sebesültvivők a háborús sérülések teljes tárházával (gránát okozta légnyomástól idegbénulás, srapnel-szilánktól sérülés, malária, nyaklövés, kiütéses tífusz,

² Az imára való utalást lásd Tolnai: A világháború története 1914–1915. I. kötet. Budapest. (Írta: Zigány Árpád) A Magyar Kereskedelmi Közlöny Hírlap és Könyvkiadó Vállalat Kiadása. 307. old.

³ H-14 Szabályzat a M. Kir. Honvédség Egészségügyi Szolgálatára I. rész. (Egészségügyi szolgálat a honvéd hatóságok, parancsnokságok csapatoknál és honvédségi intézeteknél.) 1916. évi helyesbített utánnomás. Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 1916. XI. lap.

flekktifusz, vérhas, lábfagyás az orosz harctéren, gázmérgezés stb.) találkoztak, miközben a szolgálati esküjükben foglaltaknak megfeleltek, hősiessen helytálltak.

A hadseregben a zsidó katonák – iskolázottságukból adódóan – jelen voltak az egészségügyi csapatoknál, a trénnél, valamint az adminisztratív területeken, de csapatparancsnoki beosztásokat is betöltöttek. A kötet adatai alapján 113 személy katonarovosként teljesített szolgálatot. További 6-8 orvosi képzettségű tiszt csapatparancsnokként szolgált.

Szigeti-Piros János A zsidó katonák integrációja a Magyar Honvédségbe⁴ című értekezésében megemlíti, hogy az orvos (ezredorvos) katonahősök között híres emberek is voltak. Részletesen írt arról is, hogy a haderőben a monarchia felbomlásáig tábornoki, tiszti (tartalékos tiszti), valamint tiszthelyettesi rendfokozatban egyaránt szolgáltak zsidó katonák. Megemlíti továbbá, hogy a hadianyaggyártásban különösen jelentős volt a zsidó tőkésék részvétele.

A későbbi zsidóellenes intézkedések és hangulatkeltés hatására a zsidók számaránya a hadsereg hivatásos tisztjei sorában 12%-ról 0,6%-ra, a tisztviselők körében 12,7%-ról 7,4%-ra csökkent húsz év alatt.

Az első világháborúban 300 000 zsidó vett részt. Az elesettek emlékét a Hősök Temploma őrzi a Dohány utcai zsinagóga mellett – írja értekezésében a szerző. Az Aranyalbum adatai szerint a háborúban meghaltak, eltűntek, halottá, rokkanttá nyilvánítottak hivatalos statisztikáiban a zsidó emberek száma 5116 fő (az 1910-es férfi lakossághoz viszonyítva 21,77 ezrelék); megsebesült 15 339 fő, (65,28 ezrelék), sebesülés következtében rokkanttá nyilvánított: 3770 fő (16,04 ezrelék). A kötetben található további részletesebb táblázatok (például a felekezeti fő foglalkozási csoportjainak, illetve a foglalkozási csoportok felekezeti megoszlásának egymáshoz viszonyított aránya) alapján a valószínűsített adatok nagyobbak – írja a kötetben Hegedűs Márton, aki figyelembe vette a megkeresztelkedettek számát is.⁵

Magam külön hozzáteszem a katonahősökhöz dr. Ferenczi Sándor (1873–1933) ideggyógyorvos nevét. Ferenczi doktor a magyar pszichoanalitikus mozgalom elindítója, Freud munkatársa, 1914–1916 között a pápai 7. huszárezred első lovasszázadának főorvosa volt.⁶ Ferenczit 1916. január 5-től helyezték Budapestre, a Mária Valéria barakk-kórház idegbetegek osztálya főorvosának, ahol egyetlen neurológus volt, esetenként 600 betegre. Emberfeletti erővel gyógyított a barakk-kórházban. A minősítéséhez készített előjegyzési lapon a következőket olvashatjuk: „*Komoly, nyugodt jellem, igyekszik katonai ismereteket elsajátítani. Katonai fellépése van.*”⁷ Hatását az alárendeltekre „kedvezőnek” értékelték. Háborús szolgálataért 1916. május 27-én Arany Érdemkereszt a Koronával kitüntetését kapott.

A Magyar Királyi Honvédség Egészségügyi Szolgálatára vonatkozó H-14 Szabályzat a 117. pontja szorgalmazta a honvédkórházakban szolgáló orvosok tudományos törekvéseinek előmozdítását célzó az előadások tartását. Olvassunk bele dr. Ferenczi Sándor egyik előadásának szövegébe, amelyben a gránátrobbanások és a körülmények traumatikus hatásait értelmezi: „*Mint mondtam, a legtöbbnek a lába remeg, mégis vannak néhányan, akiknél – mint*

⁴ Szigeti-Piros János A zsidó katonák integrációja a Magyar Honvédségbe. (Doktori [PhD] értekezés) NKE, 2008. 56–63. old.

⁵ 1911–1925 között 13 350 fő.

⁶ Megjegyzem, hogy bizonyára az eredeti emlékkötet szerkesztője, Hegedűs Márton, és a szerkesztőbizottság olyan tagja, mint dr. Hersényi Miklós is, tudtak dr. Ferenczi Sándorról is, de a pszichoanalitikus mozgalmat a jelzett időszakban nem lehetett említeni.

⁷ Lásd K. u. k. Maria Valeria-Barackenspital in Budapest. Kommande, Behörde, Anstalt. (Vormerkblatt für die Qualifikationsbeschreibung für die Zeit von 26 Oktober 1914 bis 31 Mai 1916.) HL AKVI 13857 (Ford. Harmat György)

láthatják – az egész testizomzat minden intencióját remegés kíséri. Legfeltűnőbb e remegősök járása, amely a spasztikus parézis benyomását teszi; de a remegés, végtagmerevség és gyöngeség váltakozó keveréke egészen sajátos, talán csak kinematográfiai reprodukálható járási típusokat hoz létre. A páciensek többsége azt mondja, hogy a közelükben történt gránátexplózió után betegedtek meg; egy elég nagy kisebbség hirtelen erős megfázást (jéghideg vízbe való esést, átázást a szabadban) hoz fel megbetegedése okául, a többit más baleset érte, vagy állítólag csak a harctéri megerőltetéstől betegedtek meg. A gránátexplózió áldozatai »légnyomás«-ról beszélnek, amely leütötte őket, másokat az explodált lövedéktől felkavart földtömegek temették el.”⁸

A lelki traumával való foglalkozás tekintetében a magyar Ferenczi a szakmai gondolkodás élvonalában volt. A jelenséget ugyancsak felismerő a német orvosok azt háborús neurózisnak (Kriegsneurosen), az angolok a lövedék-sokknak (shell shock), megrázkódtatásnak (commotion), a franciák a lövedék-betegségnek (obusite) nevezték.⁹

A fenti rövid leírás is jelzi, hogy a háborúban az ember fizikailag és pszichikailag egyaránt szükségszerűen disszociálódik. A lélek lebomlását jelzi, hogy az akaratról leválik a lelkiismeret, az értelem, az együttérzés. A háborús folyamatok természete olyan, hogy a keménység könnyen átcsap kegyetlenségbe, a pedantéria zsarnokságba, a kötelességtudás vérszomjba, a bátorság bosszúvágyba. A korabeli idegorvosi felfogás szerint, az átcsapás másik iránya, amikor a hősieken bátor szorongóvá, a gőgös alázatossá, a sokat mozgó gyakran benuulttá válik.

Mit hoz a sors?

Az első világháborút követő években (különösen a forradalmak után) a zsidó emberek nem tudhatták, hogy mit hoz még a sors számukra. Csak azt érzékelték, hogy nem szűnt meg a mentális és morális pokol. Erre adott reakció ez az emlékkötet is, amelynek összeállítói éreztek valamit abból a drámai jövőből, ami szinte teljes pusztulásukat hozta.

A Nyugat kultúrájára való büszkeségünk tekintetében örömünk nem lehet zavartalan. Hiszen gondoljunk csak a két világháborúra, azok folytatásaként a több mint száz helyi háborúra, amelyek népiártásai tízmilliós nagyságrendűek; a Hirosimára és Nagaszakira ledobott két atombombára, amelyek megmutatták, hogy egy perc alatt, hogyan lehet 1 millió embert megsemmisíteni, megnyomorítani; a terrorizmus megjelenésére, vagy ugyanebből a kultúrából a kommunizmusra, vagy általában a kegyetlen versenyre, ami megsemmisíti az emberméltóságot...

Konrád György Rádai Eszterrel való beszélgetésében így fogalmazott *”... van a zsidóságnak, a zsidó létnek egy fontos, mindenki másétól különböző sajátossága: az a pozíció, ahonnan a környezetére, a környező világra és a környező kultúrára gondol. Abban a pozícióban, amelynek elmozdíthatatlan ténye az, hogy – mondjuk esetemben – valamennyi osztálytársamat megölték, és látom magam előtt őket.”*¹⁰

Konrád Györgynek osztálytársairól megőrzött emlékképei jól illusztrálják, hogy ami békeidőben a másik emberrel szemben előítélet, az a háborúban brutális tetté válik. *A tiszta faj, a tiszta vér, a tiszta nép* a tisztaság iránti vágyból táplálkozik. A

⁸ A Mária Valéria-barakkórház orvosainak tudományos ülésén tartott előadás nyomán. Megjelent dr. Ferenczi Sándor: *A hisztéria és a pathoneurózisok. Pszichoanalitikai értekezések.* Budapest, 1919. Dick Manó kiadása, 54–70. o.

⁹ Stéphane AUDOIN-ROUZEAU–Annette BECKER: *1914–1918. Az újraírt háború.* Budapest, 2006. L'Harmattan – Atelier, 29. old.

¹⁰ Konrád György Rádai Eszterrel való beszélgetése. *Élet és Irodalom*, 2010. december 17., 10. oldal.

szervesség ilyen módja azonban egyszerűen nem létezik. A "tisztá" egy abszolút vágy, amelyhez közelíteni lehet, de elérni nem, mindig csak vágy marad. A döbbenetet a megvalósítására tett kísérletek okozzák. A problémát mindig az a konkrét válság jelenti, amely ezt az atavisztikus vágyat felkelti, és torzítja a belső lelki kultúrát. Azt mondhatjuk, hogy a két világháború által megnyitott műszaki-technikai és atomkorszak igen elmaradott emberfelfogásra épült.

A harmincas években, a nyugati gondolkodás torzulása nyomán a zsidóság kiemelkedő személyiségeinek gondolataival, nemcsak egyszerűen szakítottak. A könyvégetések gondolataik kimondása lehetőségének demonstratív megsemmisítését jelentette, mintegy szétzúzva az egyetemes emberi megismerés hatalmába vetett hitet... Ettől az időszaktól a modern társadalmak fejlődéséhez hozzátapadt egy természetellenes járulék. A "... világtörténelem az, mely örökké bessz- és hossz-spekulációkat folytatott emberügyekben" – fogalmazott pontosan Robert Musil,¹¹ és ezeknek a spekulációknak igen sok áldozata volt és lesz. A felfegyverzett felettes Én, pusztító hatalommá terebélyesedett, napjainkig ható gyűlöletspirálokot indított el. Meg kell említenünk azt a szociálpszichológiai tényt is, hogy az emberek tudatában a történelmi idősíkok gyakran egymásra csúsznak, és a több száz éves vélt vagy valós sérelmek úgy jelentkeznek, mintha tegnap lettek volna.

Kutatásaim alapján úgy gondolom, hogy mindig vannak olyan jellemű emberek, akiknek a hadsereg monotóniájából való kitörés, egyben menekülés, a háború szélsőségeses helyzeteibe – ez nem rendfokozat kérdése. Illusztrációként idézzük Szombathelyi Ferenc második világháborús visszaemlékezéséből az utalást a zsidókérdésben tanúsított „hamis hősiességről”, „atrocitásokról”, vagy „túlkapásról” a munkácsi „partizányakorlatról”: „A megbüntetettek között van egy zászlós is, aki azt a parancsot adta egy katonának, hogy rúgjon hasba egy másállapotos zsidóasszonyt. A katona nem akarta teljesíteni a parancsot, mire a zászlós fegyvert fogott rá...”¹² Ebben a háborús mezőben szerveződik az elidegenedés szindrómája is: az ember önmagától, más emberektől, az emberi intézményektől, az erőszaktól, és eredményeitől való elidegenedéseinek összeszövődöttsége.

Az első világháború következménye a klasszikus katonai értékek pusztulása, kiüresedése. Az első világháború tapasztalatait, még kibeszélhették magukból a volt katonák, és ez átadódott a fiatalabb generációknak is. Magam is emlékszem nagyapám elbeszéléseire az olasz frontról. Őt 17 évesen sorozták be és kélt hét erőltetett kiképzés után Görz térségébe vitték, ahol harcba vetették. Még negyven év elmúltával is emlékezett, az olasz állásokból áthallatszó olasz vezényszavakra; elmesélte, hogy volt olyan akció, amikor éjszaka kilencen mentek, hogy rajtaütéssel "nyelvet fogjanak" az olasz lövészárókrendszerben, és csupán ketten tértek vissza. A bajtársaira való emlékezés közben mindig elsírta magát. Elmondta, hogy, amikor az olasz fronton maláriát kapott, az egészségügyi megőrzőből egyik este már kitétek a sátor mellé, a halottak közé, de reggel, amikor a halottakat összeszedték, a szanitécek még életben találták, és visszakerült a megőrzőbe, aztán felépült. Nagy elismeréssel beszélt az orvosokról, sebesültvivőkről, akik fertőzésektől,

¹¹ Robert Musil: A tulajdonságnélküli ember. I. kötet (Ford. Tandori Dezső) Pozsony, 1995. Kalligram Könyvkiadó, 450. old.

¹² Szombathelyi Ferenc visszaemlékezései L. Gosztanyi Péter jegyzetei. (Printed in the USA. I. H. Printing Company. Library of Congress Catalog Card No. 80/54907/ISBN 0-911050-50-7/28-29.) A jegyzetekben Gosztanyi utal Saly Dezső: Szigorúan bizalmas! Fekete könyv: 1939–1944. c. dokumentumkönyvben található Munkácsi incidensre 45. o.

tüdőgyulladásról, szúrt sebektől, stb. maguk is gyakran betegek voltak, ott haltak meg a fronton.

Összegzés helyett

Ebben az európai térben, nincs mit takargatni egymás előtt a nemzeteknek. Itt minden együtt volt jelen: a császári és királyi, a hitlerista, a sztálinista, a maoista s ezek modifikációi napjainkban is hatással vannak. Ezeknek a kölcsönhatásoknak az eredménye, hogy ilyenné alakult bennünk a másik ember képe, a párhuzamosan együtt élő történetek, párhuzamos komplexusok is. Ezt érezzük mindannyian, akik itt, Európában, a történelem szövődményeiben, lázas és elkapart sebeiben élünk.

Sok minden függ attól, hogy a tények mögé milyen érzelmi, gondolati, szociális vagy transzcendens világot ékelünk. A sztereotip alakzatok monoton ismétléséhez és a megértéshez vagy a félremagyarázáshoz érdekek is tapadnak. Konrád György a Zsidókról című kötetében nyíltan kimondja: *"Meg lehet számolni a hullákat. Közülünk sokkal többet öltek, mint ahányat a közülünk való gyilkosok öltek."*¹³

Gondolkodásunk paradoxona, hogy a békés polgári létet, a biztonságot fegyverrel, végső esetben öléssel biztosítjuk, amelynek a jogosságáról teljes bizonytalanságban vagyunk. Richard Rorty, amerikai filozófus oszlatja e bizonytalanságot a katona és rendőr tudatban, amikor kijelenti: *„Ne ölj, hacsak nem országodat védő katona vagy, hacsak nem egy gyilkost akadályozol meg tettének elkövetésében, hacsak nem állami ítéletvégrehajtó vagy, hacsak nem az eutanázia irgalmas gyakorlója vagy!”*¹⁴

Ebben a folyamatban mindig konfrontálódik a lövészárkok frontszelleme és az emberi szellem, s ez utóbbinak az érvényvesztése a legnagyobb a háborús időszakokban. A valósággal való szembesülés elkerülésére irányuló törekvés „intézményes” a társadalmakban: szeretjük a valóságot, de csak bizonyos mélységig. Az iskolai fokozatok sem segítenek ennek feloldásában, ezért nem szembesülünk saját érzelmeink, gondolataink önző természetével, gyakran destruktivitásával.

„A zsidó erkölcsi felfogás mindig többre becsülte a nevelőt, tudóst és kutatót, mint a katonát.” - mondta beszédében Ezer Weizman izraeli államelnök a Bundestag és a Bundesrat közös bonni ülésén, 1996. január 16-án. E mondat nem véletlen, mert a szellemiség a zsidóság összetartozásának és identitásának alapja is. A zsidó identitás intellektualizmusát (családi, intézményi) feltételek alakítják ki, kondicionálják. A nyers katona számára, egy-egy nagyváros lakói mindig nyápic-kispolgárok maradnak, a maguk félelmeivel, szorongásaival, görcseivel, neurózisaival, divatjaival, amit emblematikusan a zsidó emberekben látnak megtestesülni.

A katonák tömegesen azonos helyzetben lévő egyének – a hősök nem. Az előbbiek valakik mellett, és valakikkel szemben teljesítik az egyetlen fegyveres szolgálatot, amit a megmaradás követel. Az utóbbiak a kiállítás példaképei, a döntő pillanatban való kiállásé.

A hősies életforma, C. G. Jung svájci pszichiáter szerint *feltétel nélküli*, sorsdöntő elhatározásra kell jutni a veszély elhárítását illetően. Azaz az önfeláldozás mérlegelése föl sem vetődhet, a vitéznek egyből kardot kell rántania. Mindezekből következik, hogy a hősöket drámák veszik körül. A hősök a kultúra vonatkozási pontjai, egyben, a történelmi értékek gyűjtőpontjai is; egy adott korszak vagy egy nagy ellentmondás megoldásai; más közelítésben: a legjobb katonai hagyományok

¹³ Konrád György: Zsidókról. Budapest, 2011. Európa Könyvkiadó, 13. old.

¹⁴ Richard Rorty: Filozófia és társadalmi remény. L'Harmattan Kiadó – Magyar Filozófiai Társaság, 2007. 27. old.

megtestesítői, érvényesítői. Amennyiben napjainkban egy új morál alapjait keressük, akkor annak egyik gyökere a hősiesség magatartás; a másik, mint morális törvény, a hazáért a legnagyobb áldozatot hozók emlékének megőrzése lehet.

Meg kell említenünk a kötet *több ezer fényképét*, amelyeken olyan nyílt tekintetű, bátor katonák vannak, mint Vadász József, Éliás Ignác, Klein Árpád, dr. Salzer Oszkár, Guttmann József, Schwartz Jenő, Rónai Sándor, Fekete Sándor, Pick Móric, Héber Ferenc, és még sorolhatnám. Szociálpszichológiai szabályszerűségként értékelhetjük, hogy az emberről való tudás mindig nagyságrendekkel kisebb, mint a tudattalan impressziók, sejtesek, képzetek összessége. Mindig újra keletkezik egy-két faktor, ami torzítja az együttes élményt, és az élmény átfordulhat a másik embertől való elzárkózásba is.

A 20. század első felében az iszony, Hitler fejében elméletté állt össze. "Én" és a "Másik", "Mi" és a "Mások", hogyan vagyunk egymás tudatában – kérdezhetnénk – akkor, amikor napjainkban is vannak emberellenes jelenségek. Például Molotov-koktélt hajítottak be a rabbi lakásának ablakán, vagy zsidó gyerekeket és szüleiket lőtték le az iskola előtt – és mindezt a közelmúltban, itt, Európában.

Az adott korban, sok ember érzelmi-tudati világának teherbíró képességét meghaladták az átéltek. Nem hihetjük azonban azt, hogy csak a túlélő zsidó emberek között voltak a világtól elidegenedettek, hiszen ilyenek voltak a nem zsidó emberek között is. Úgy gondolom, még nem használtunk ki minden lehetőséget, amit a kultúránk biztosít egymás megismerésére, egymás elismerésére, egymás adottságainak-tehetségeinek kiaknázására.

Nagy értéke a kötetnek, hogy igazolja:

(a) A 20. század első évtizedeiben a zsidó családok többségének értékítéletében nem volt kérdéses, hogy a hazához való tartozás bizonyításának egyik legkonkrétabb ténye, a fegyveres katonai kötelesség teljesítése. Egyébként minden olyan területen (fegyveres katonai szolgálat, hadiszállítói feladatok, hadianyaggyártás, katonatorvosok teendői, hitelkölcsönzés stb.) vállaltak feladatokat a védelmi szektorban, amelyeken a hatalom mozgásteret biztosított képességeiknek.

(b) A magyar hadviselt zsidó katonák jelentős áldozatokat hoztak, és a világháborút követően nem, vagy alig részesültek a helytállás minden hőst megillető erkölcsi osztalékából. Holott a katonák, az akkori magas és sokan a legmagasabb kitüntetésekben részesültek. Hozzátehetjük, hogy a hadsereg intézményi miliője, az emberi viszonyok függvénye, amelyben a parancsnoknak meghatározó funkciója van. A kötetben szereplők egy része parancsnok volt, e beosztás spektruma igen széles, az őrzőrajparancsnoktól, a tábornokokon (sióagárdi Zöld Márton, krupieci Bauer Gyula, Görlei Inselt Manó stb.), és a tábornagyok keresztül (piliszi Kornhaber Adolf), egészen a vezérezredesi rangot viselő honvédelmi miniszterig (báró Hazai Samu, 1910) terjedt.

Az első Nagy Háború centenáriuma alkalmából, emlékezzünk a magyar hadviselt zsidó katonákra is. Ajánlom az elgondolkodtató kötetet az érdeklődő szakemberek, valamint az olvasók figyelmébe.

Harai Dénes